

Presentació

És acceptat universalment el paper que juga la família en l'educació dels fills com a element clau per al seu creixement maduratiu, així com en el desenvolupament de les pautes i habilitats prosocials que els permetin conviure en societat. No és estrany, doncs, que molts dels estudis dedicats a buscar l'etiologia i les causes de les conductes desviades i de la delinqüència, enunciiïn les variables relacionades amb la família i l'educació que s'ha donat als fills com uns dels factors explicatius dels possibles comportaments conflictius posteriors. En les dues recerques que es presenten a continuació s'avalua com els estils educatius dels pares poden influir en la presència de problemes de conducta en els fills quan són infants i quines conductes antinormatives han estat més presents en els joves que han acabat ingressats a la presó.

Trastorns de conducta i trets de psicopatia en joves: Estil Educatiu dels pares com a possible factor de risc. Autors: Rafael Torru-

Presentación

Es aceptado universalmente el papel clave que juega la familia en la educación de los hijos, en su crecimiento madurativo, así como en el desarrollo de pautas y habilidades prosociales que luego le permitan convivir en sociedad. No resulta extraño, pues, que muchos estudios que se han dedicado a buscar la etiología y las causas de las conductas desviadas y de la delincuencia, den a las variables relacionadas con la familia y la educación que ésta ha dado a los hijos como uno de los factores explicativos de los posibles comportamientos conflictivos posteriores. En las dos investigaciones que se presentan a continuación, se evalúa como los estilos educativos de los padres pueden influir en la presencia de problemas de conducta cuando los hijos son pequeños y que conductas antinormativas se encuentran más presentes en los jóvenes que han acabado ingresando en prisión.

Trastornos de conducta y indicadores de psicopatía en jóvenes: Estilo Educativo de los padres como posible factor de riesgo. Au-

bia*, Beatriz Molinuevo*, Yolanda Pardo*, Óscar Andi3n*, Jaume Carbon3s**, Ramon Riera**, N3ria Tarr3**, Marga Plana**, Robert Isas**, Maite Casas**, Gemma Turallas**, Cristina Beltran**, Josep Mª Jan3** i Teresa Capdevila**

*Unitat de Psicologia M3dica, Facultat de Medicina, UAB

**Equip d'Assessorament i Orientaci3 Psicopedag3gica d'Osona.

Introducci3

El Trastorn antisocial de la personalitat (TAP) i la psicopatia s'han mostrat sistemàticament refractaris als programes de tractament i de rehabilitaci3 en poblaci3 adulta. En aquest context, la detecció de les variables precursors d'aquests trastorns en la infància i l'adolescència es presenta com un tema de recerca prioritari de cara a la implementaci3 de programes de prevenci3 primària i secundària.

La major part dels adults amb personalitat antisocial tenen antecedents de conducta antisocial en l'adolescència i fins i tot en la infantesa. Aix3 no obstant, no tots els nois o joves amb problemes de conducta acaben presentant trets antisocials quan arriben a l'edat adulta. La presència d'un Trastorn disocial (TD) és una condici3 necessària per al diagn3stic de TAP en adults. Per aix3, la vinculaci3 entre les dues entitats clíniques és evident, ja que una part dels joves amb TD acaben rebent un diagn3stic de TAP quan arriben a l'edat adulta. En canvi, se'n sap molt menys sobre la relaci3 entre els problemes de conducta juvenils i la personalitat psicopàtica.

Els estudis prospectius longitudinals ens han permès tenir una perspectiva bastant clara dels factors de risc en la infantesa per a la personalitat antisocial adulta. Les variables de l'entorn familiar ocupen un lloc important en la major part dels estudis i entre aquestes, l'estil educatiu dels pares s'ha mostrat com un factor de gran rellevància

tores: Rafael Torrubia*, Beatriz Molinuevo*, Yolanda Pardo*, Óscar Andi3n*, Jaume Carbon3s**, Ramon Riera**, N3ria Tarr3**, Marga Plana**, Robert Isas**, Maite Casas**, Gemma Turallas**, Cristina Beltran**, Josep Mª Jan3** y Teresa Capdevila**

*Unidad de Psicología M3dica, Facultad de Medicina, UAB

**Equipo de Asesoramiento y Orientaci3 Psicopedag3gica de Osona.

Introducci3n

El Trastorno antisocial de la personalidad (TAP) y la psicopatía se han mostrado sistemáticamente refractarios a los programas de tratamiento y de rehabilitaci3n en poblaci3n adulta. En este contexto, la detecció de las variables precursoras de estos trastornos en la infancia y en la adolescencia se presenta como un tema de investigaci3n prioritario de cara a la implementaci3n de programas de prevenci3n primaria y secundaria.

La mayor parte de los adultos con personalidad antisocial tienen antecedentes de conducta antisocial en la adolescencia e incluso en la infancia. Ello no significa que todos los ni3os o j3venes con problemas de conducta acaben presentando rasgos antisociales cuando llegan a la edad adulta. La presencia de un Trastorno disocial (TD) es una condici3n necesaria para el diagn3stico de TAP en adultos. Por esto, la vinculaci3n entre las dos entidades clínicas es evidente, ya que una parte de los j3venes con TD acaban recibiendo un diagn3stico de TAP cuando llegan a la edad adulta. En cambio, se sabe mucho menos sobre la relaci3n entre los problemas de conducta juveniles y la personalidad psicopática.

Los estudios prospectivos longitudinales nos han permitido tener una perspectiva bastante clara de los factores de riesgo en la infancia para la personalidad antisocial adulta. Las variables del entorno familiar ocupan un lugar importante en la mayoría de los estudios y entre estos, el estilo educativo de los padres se ha

en els processos de socialització. Però en contrast amb el suport empíric substancial pel que fa a la importància de les pautes educatives parentals en la psicopatologia infantojuvenil, hi ha pocs instruments que avaluïn de manera exhaustiva les variables més significatives. L'*Alabama Parenting Questionnaire* (APQ; Shelton, Frick i Wootton, 1996), va ser dissenyat per superar aquestes mancances. Avaluja les dimensions d'estils educatius més rellevants en el context dels problemes de conducta i utilitza una metodologia multiinformant i multimètode.

Objectius

Els objectius específics serien: 1) Identificar en mostres de la població general els joves amb més problemes de conducta i analitzar: a) si s'aproximen a les categories diagnòstiques de problemes de conducta del DSM-IV; i b) en quina mesura presenten els símptomes de duresa i insensibilitat emocional associats al *constructe* de psicopatia; 2) analitzar si diverses dimensions d'estils educatius parentals discriminen entre famílies amb fills/filles amb i sense problemes de conducta; 3) analitzar la hipòtesi d'independència entre estils educatius dels pares i trastorns de conducta en joves amb puntuacions altes en trets associats amb el factor afectiu i interpersonal de la psicopatia; 4) adaptar al català dos instruments d'avaluació: l'*Alabama Parenting Questionnaire* i l'*Antisocial Process Screening Device*; i 5) proposar indicadors de risc per al desenvolupament de trastorns de conducta i/o de trets psicopàtics, derivats dels estils educatius familiars.

Metodologia

L'estudi es va dur a terme amb 364 joves (177 nois i 187 noies) de 5è i 6è d'Educació Primària i 1r i 2n d'Educació Secundària Obligatoria de diverses escoles i instituts públics i concertats de la comarca d'Osona. Es van avaluar diverses característiques de-

mostrado como un factor de gran relevancia en los procesos de socialización. Pero en contraste con el soporte empírico substancial en lo que respecta a la importancia de las pautes educativas parentales en la psicopatología infantojuvenil, existen pocos instrumentos que evalúen de manera exhaustiva las variables más significativas. El *Alabama Parenting Questionnaire* (APQ; Shelton, Frick i Wootton, 1996), fue diseñado para superar estas insuficiencias. Evalúa las dimensiones de estilos educativos más relevantes en el contexto de los problemas de conducta y utiliza una metodología multiinformante y multimétodo.

Objetivos

Los objetivos específicos serían: 1) Identificar en muestras de la población general los jóvenes con más problemas de conducta y analizar: a) si se aproximan a las categorías diagnósticas de problemas de conducta del DSM-IV; y b) en que medida se presentan los síntomas de dureza y insensibilidad emocional asociados al *constructo* de psicopatía; 2) analizar si diversas dimensiones de estilos educativos parentales discriminan entre familias con hijos/hijas con y sin problemas de conducta; 3) analizar la hipótesis de independencia entre estilos educativos de los padres y trastornos de conducta en jóvenes con puntuaciones altas en rasgos asociados con el factor afectivo e interpersonal de la psicopatía; 4) adaptar al catalán dos instrumentos de evaluación: el *Alabama Parenting Questionnaire* y l'*Antisocial Process Screening Device*; y 5) proponer indicadores de riesgo para el desarrollo de trastornos de conducta y/o de rasgos psicopáticos, derivados de los estilos educativos familiares.

Metodología

El estudio se llevó a cabo con 364 jóvenes (177 chicos y 187 chicas) de 5º y 6º de Educación Primaria y 1º y 2º de Educación Secundaria Obligatoria de diversas escuelas e institutos públicos y concertados de la comarca de Osona. Se evaluaron diversas ca-

mogràfiques i familiars, informació escolar bàsica, els estils educatius del pares, els problemes de conducta en la infància i l'adolescència, i variables temperamentals (la major part de variables varen ser avaluades per més d'un informant: pares, mestres, nois i noies).

Es va traduir el material d'avaluació i es van sol·licitar una retrotraducció i una revisió de la traducció en llengua catalana. Els membres de L'EAP (Equip d'Assessorament Psicopedagògic) de la comarca d'Osona van contactar amb les escoles i organitzar el procés de codificació (anonimat), repartiment i recollida de protocols. Les famílies els van rebre en sobres tancats mitjançant els alumnes, amb una carta explicativa i sol·licitant l'autorització de la participació del seu fill/de la seva filla. Van tornar al centre escolar els qüestionaris i un cop rebuda la resposta de les famílies, els mestres/professors i els alumnes autoritzats els van respondre.

Resultats

Els resultats van mostrar que: a) un 12% dels joves complien criteris psicomètrics per a un o més dels tres problemes de conducta considerats (TDAH, TND, TD) i que les puntuacions en les escales Duresa i Insensibilitat emocional (DI) i Impulsivitat i Problemes de Conducta eren més elevades en els que complien criteris psicomètrics de trastorn; b) els problemes de conducta s'associaven a pitjors estils educatius quan els avaluadors eren els pares, i aquesta relació només s'obtenia per a l'escala de Càstig corporal quan avaluaven els fills; d'altra banda, els estils educatius es mostraren clarament relacionats amb conducta antisocial autoinformada dels nois i noies; c) els estils educatius mostraren una pitjor capacitat predictiva de problemes de conducta en el grup de joves amb puntuacions elevades en CU que en els que les tenien mitjanes o baixes; d) les adaptacions catalanes de l'APQ i del APSD

racterísticas demográficas y familiares, información escolar básica, los estilos educativos de los padres, los problemas de conducta en la infancia y la adolescencia, y variables temperamentales (la mayor parte de variables fueron evaluadas por más de un informante: padres, maestros, chicos y chicas). Se tradujo el material de evaluación y se solicitó una retrotraducción y una revisión de la traducción en lengua catalana. Los miembros del EAP (Equipo de Asesoramiento Psicopedagógico) de la comarca de Osona contactaron con las escuelas y se organizó el proceso de codificación (anonimato), repartición y recogida de protocolos. Las familias los recibieron en sobres cerrados por medio de los alumnos, con una carta explicativa y solicitando la autorización de la participación de su hijo/hija. Devolvieron los cuestionarios al centro escolar y una vez recibida la respuesta de las familias, los maestros/profesores y los alumnos autorizados los respondieron.

Resultados

Los resultados demostraron que: a) un 12% de los jóvenes cumplían criterios psicométricos para uno o más de los tres problemas de conducta considerados (TDAH, TND, TD) y que las puntuaciones en las escalas Dureza e Insensibilidad emocional (DI) y Impulsividad y Problemas de Conducta eran más elevadas en los que cumplían criterios psicométricos de trastorno; b) los problemas de conducta se asociaban a peores estilos educativos cuando los evaluadores eran los padres, y esta relación sólo se obtenía para la escala de Castigo corporal cuando evaluaban los hijos; por otro lado, los estilos educativos se mostraban claramente relacionados con la conducta antisocial autoinformada de los chicos y las chicas; c) los estilos educativos mostraron una peor capacidad predictiva de problemas de conducta en el grupo de jóvenes con puntuaciones elevadas en CU que en los que tenían medias más bajas; d) las adaptaciones

mostraren bones qualitats psicomètriques; i e) el rebuig, la inconsistència en la disciplina, la baixa implicació i la sobreprotecció dels pares i el càstig corporal, juntament amb una elevada sensibilitat a la recompensa, es mostraren associats al nombre de símptomes de problemes de conducta.

Per concloure, es remarca la importància de considerar els estils educatius parentals en els programes de prevenció dels problemes de conducta.

Els estils educatius familiars com a factors de risc per a la inadaptació social i la conducta delictiva: un estudi retrospectiu en joves delinqüents i en mostres normatives

Autors: Beatriz Molinuevo, Yolanda Pardo, Óscar Andión i Rafael Torrubia

Unitat de Psicologia Mèdica, Facultat de Medicina, Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

La influència de l'entorn és un dels aspectes que més ha centrat l'atenció de la recerca sobre les causes de la conducta delictiva i la inadaptació social. Dins dels factors ambientals, hi ha força evidència a favor de la importància de les variables familiars. De fet, família i escola són els principals agents socialitzadors en els primers anys de vida i, per tant, la seva influència hauria de fer-se evident en els patrons conductuals i afectius del fill en el futur.

Els nens i adolescents amb problemes de conducta semblen estar fortament influïts per les seves experiències familiars. La investigació en aquest àmbit apunta generalment cap a unes pautes educatives inadequades caracteritzades per l'ús inconsistent de la disciplina i la falta de monitorització i supervisió durant la infantesa. Aquest estil educatiu sembla incrementar la probabilitat que el fill presenti Trastorn disocial, abús d'alcohol o altres drogues, més comportament

catalanas del APQ y del APSD mostraron buenas cualidades psicométricas; y e) el rechazo, la inconsistencia en la disciplina, la baja implicación y la sobreprotección de los padres y el castigo corporal, juntamente con una elevada sensibilidad a la recompensa, se mostraron asociados al número de síntomas de problemas de conducta.

Para concluir, se remarca la importancia de considerar los estilos educativos parentales en los programas de prevención de los problemas de conducta.

Los estilos educativos familiares como factores de riesgo para la inadaptación social y la conducta delictiva: un estudio retrospectivo en jóvenes delincuentes y en muestras normativas

Autores: Beatriz Molinuevo, Yolanda Pardo, Óscar Andión y Rafael Torrubia

Unidad de Psicología Médica, Facultad de Medicina, Universidad Autónoma de Barcelona

Introducción

La influencia del entorno es uno de los aspectos que más ha centrado la atención de la investigación sobre las causas de la conducta delictiva y la inadaptación social. Dentro de los factores ambientales, hay una evidencia clara sobre la importancia de las variables familiares. De hecho, familia y escuela son los principales agentes socializadores en los primeros años de vida y, por tanto, su influencia habría de hacerse evidente en los patrones conductuales y afectivos del hijo en el futuro.

Los niños y los adolescentes con problemas de conducta parecen estar fuertemente influidos por sus experiencias familiares. La investigación en este ámbito apunta generalmente hacia unas pautas educativas inadecuadas caracterizadas por el uso inconsistente de la disciplina y la falta de monitorización y supervisión durante la infancia. Este estilo educativo parece incrementar la probabilidad que el hijo pre-

antisocial o altres símptomes psicològics. La major part dels estudis publicats sobre el tema, aporten dades sobre l'impacte dels estils educatius parentals en els problemes de conducta en població infantil o preadolescent. En canvi, n'hi ha pocs que hagin investigat aquesta relació en mostres d'edats més avançades, quan la influència de la família és molt inferior o quasi inexistent. Aquesta seria la principal finalitat d'aquest estudi.

Objectius

L'objectiu general que vàrem plantejar consistia en l'estudi retrospectiu de la relació entre els estils educatius familiars i la conducta antisocial en dos tipus de poblacions amb característiques sociodemogràfiques similars: joves delinqüents i joves escolaritzats. Prèviament vam considerar necessari realitzar l'estudi psicomètric de l'instrument utilitzat per mesurar els estils educatius: l'*Alabama Parenting Questionnaire*. La resta d'objectius específics van consistir a: 1) comparar els estils educatius familiars de joves delinqüents i de joves normatius; 2) estudiar la relació entre els estils educatius familiars i l'adaptació al centre penitenciari en la mostra de joves delinqüents; 3) estudiar la relació entre els estils educatius familiars i la conducta antisocial autoinformada en la mostra de joves normatius.

Metodologia

L'estudi es va realitzar en dues mostres de joves de sexe masculí amb edats compreses entre 17 i 23 anys. La primera constà de 50 joves procedents del Centre Penitenciari de Joves de Barcelona, i la segona de 105 estudiants de secundària postobligatòria de diversos centres educatius. Van ser criteris d'inclusió la nacionalitat espanyola o el coneixement demostrat de l'idioma espanyol i el consentiment per part del jove. El material emprat en els estudis va consistir en un full de recollida de dades so-

sente Trastorno disocial, abuso de alcohol u otras drogas, más comportamiento antisocial u otros síntomas psicológicos.

La mayor parte de los estudios publicados sobre el tema, aportan datos sobre el impacto de los estilos educativos parentales en los problemas de conducta en población infantil o edades más avanzadas, cuando la influencia de la familia es muy inferior o casi inexistente. Esta sería la principal finalidad de este estudio.

Objetivos

El objetivo general que nos planteamos consistía en el estudio retrospectivo de la relación entre los estilos educativos familiares y la conducta antisocial en dos tipos de poblaciones con características sociodemográficas similares: jóvenes delincuentes y jóvenes escolarizados. Previamente se consideró necesario realizar el estudio psicométrico del instrumento utilizado para medir los estilos educativos: el *Alabama Parenting Questionnaire*. El resto de objetivos específicos consistieron en: 1) comparar los estilos educativos familiares de jóvenes delincuentes y de jóvenes normativos; 2) estudiar la relación entre los estilos educativos familiares y la adaptación al centro penitenciario en la muestra de jóvenes delincuentes; 3) estudiar la relación entre los estilos educativos familiares y la conducta antisocial autoinformada en la muestra de jóvenes normativos.

Metodología

El estudio se realizó en dos muestras de jóvenes de sexo masculino con edades comprendidas entre los 17 y los 23 años. La primera constó de 50 jóvenes procedentes del Centro Penitenciario de Jóvenes de Barcelona, y la segunda de 105 estudiantes de secundaria postobligatoria de diversos centros educativos. Fueron criterios de inclusión la nacionalidad española o el conocimiento demostrado del idioma español y el consentimiento por parte del joven. El material utilizado en los estudios consistió

ciodemogràfiques, escolars i familiars i un protocol de qüestionaris que recollia informació sobre: a) estils educatius parentals (*l'Alabama Parenting Questionnaire* i el *s-Egna Minen Beträffande Uppfostran*); b) clima familiar (l'escala de conflicte de les *Family Environment Scales*, les *Revised Conflict Tactics Scales* i el *Conflict Tactics Scales Paren-Child Form*; c) personalitat: (qüestionari de *Sensibilitat al Càstig-Sensibilitat al Reforçament Positiu*); d) els problemes de conducta (*Autoinforme de Conductes Antisocials* i *l'Antisocial Process Screening Device*); e) inadaptació al centre penitenciari (nombre, gravetat i tipus de sancions registrades).

Resultats

Respecte a l'adaptació de *l'Alabama Parenting Questionnaire* es van observar bones propietats psicomètriques tant de fiabilitat com de validesa. Pel que fa a les diferències en estils educatius entre les dues mostres, els resultats indicaren que els joves delinqüents havien estat sotmesos, en general, a pautes educatives més ineficaces i que aquestes variables juntament amb les temperamentals es mostraven significativament diferents entre les dues mostres. Posteriorment, es van estudiar les dues mostres per separat. En la mostra penitenciària el comportament objecte d'estudi van ser les sancions i en la mostra normativa, la conducta antisocial autoinformada. Respecte a les sancions, es va observar que l'escassa monitorització i supervisió juntament amb les característiques temperamentals d'Impulsivitat i problemes de conducta i de duresa i insensibilitat emocional eren inferiors en els joves que no cometien faltes dins la institució que en els que sí que n'havien comès. Finalment, l'estudi de la mostra normativa senyalava l'escassa monitorització i supervisió, la baixa sensibilitat al càstig i la impulsivitat i problemes de conducta com a factors de risc de conductes antinormatives autoinformades. Cal desta-

en una hoja de recogida de datos sociodemográficos, escolares y familiares y un protocolo de cuestionarios que recogía información sobre: a) estilos educativos parentales (*l'Alabama Parenting Questionnaire* y el *s-Egna Minen Beträffande Uppfostran*); b) clima familiar (la escala de conflicto de las *Family Environment Scales*, las *Revised Conflict Tactics Scales* y el *Conflict Tactics Scales Paren-Child Form*; c) personalidad: (cuestionario de *Sensibilidad al Castigo-Sensibilidad al Refuerzo Positivo*); d) los problemas de conducta (*Autoinforme de Conductas Antisociales* y el *Antisocial Process Screening Device*); e) inadaptación al centro penitenciario (número, gravedad y tipo de sanciones registradas).

Resultados

Respecto a la adaptación del *Alabama Parenting Questionnaire* se observó buenas propiedades psicométricas tanto de fiabilidad como de validez. Por lo que respecta a las diferencias entre estilos educativos entre las dos muestras, los resultados indicaron que los jóvenes delincuentes habían tenido, en general, pautas educativas más ineficaces y que estas variables juntamente con las temperamentales se mostraban significativamente diferentes en las dos muestras por separado. En la muestra penitenciaria el comportamiento objeto de estudio fueron las sanciones y en la muestra normativa, la conducta antisocial autoinformada. Respecto a las sanciones, se observó que la escasa monitorización y supervisión juntamente con las características temperamentales de impulsividad y problemas de conducta y de dureza e insensibilidad emocional eran inferiores en los jóvenes que no cometían faltas dentro de la institución que en los que sí las habían cometido. Finalmente, el estudio de la muestra normativa señalaba la escasa monitorización y supervisión, la baja sensibilidad al castigo y la impulsividad y problemas de conducta como los factores de riesgo de las conductas antinormativas autoinformadas. A destacar el

car l'efecte additiu de les variables educatives i temperamentals en l'explicació de la conducta antisocial. D'altra banda, no hem d'oblidar que la relació pares-fill és bidireccional i que no només els estils educatius dels pares influeixen en l'adaptació del fill, sinó que les característiques del fill també poden afectar les pautes educatives dels pares. Els resultats apunten vers la necessitat de considerar tant les variables temperamentals com les parentals en els programes de prevenció de la delinqüència i la conducta antisocial.

efecto aditivo de las variables educativas y temperamentales en la explicación de la conducta antisocial. Por otro lado, no hemos de olvidar que la relación padres/hijo es bidireccional y que no únicamente los estilos educativos de los padres influyen en la adaptación del hijo, sino que las características del hijo también pueden afectar las pautas educativas de los padres. Los resultados apuntan hacia la necesidad de considerar tanto las variables temperamentales como las parentales en los programas de prevención de la delincuencia y la conducta antisocial.

Butlletins. Invesbreu publicats

- 1 *Immigrants i criminalitat a Europa. Els exemples d'Alemanya i Espanya.* Gener 1995
- 2 *La preso pública de Barcelona durant l'etapa isabelina / La casa de correcció de Barcelona (1836-1856).* Gener 1998.
- 3 *El cost de la justícia penal. Privació de llibertat i alternatives.* Febrer 1998.
- 4 *El nen abusat sexualment com a testimoni / Els delictes contra la llibertat sexual relacionats amb menors.* Març 1998.
- 5 *Intel·ligència i personalitat en el procés rehabilitador del delinqüent.* Maig 1998.
- 6 *Salut i presó.* Octubre 1998.
- 7 *La premsa envers la violència juvenil i la presó.* Novembre 1998.
- 8 *El tractament dels agressors sexuals.* Febrer 1999.
- 9 *La victimització a Catalunya l'any 1996.* Abril 1999.
- 10 *Programes aplicats de psicologia comunitària amb personal penitenciari.* Juny 1999.
- 11 *Justícia juvenil: inserció laboral i mesures en medi obert.* Octubre 1999.
- 12 *Reincidència i delinqüència juvenil.* Novembre 1999.
- 13 *Violència domèstica.* Desembre 1999.
- 14 *L'estat de l'adopció a Catalunya (1998-1999).*
- 15 *Maltractaments infantils a Catalunya.* Juny 2000
- 16 *Presó i dones. La incidència dels programes motivacionals en la conducta social. Un estudi evolutiu (1988-2000) a la presó de dones de Barcelona.* Setembre 2000
- 17 *Avaluació d'un programa de tractament per a joves violents.* Novembre 2000
- 18 *Avaluació de l'efectivitat dels programes de tractament amb delinqüents a Europa.* Gener 2001
- 19 *La victimització a Catalunya l'any 1999.* Maig 2001
- 20 *L'arrest de cap de setmana a Catalunya (1996-2000)*
- 21 *Addictes a les drogues i reincidència en el delicte*
- 22 *Maltractaments físics greus a nadons i menors de quatre anys ingressats en centres d'acolliment*
- 23 *Intervenció institucional. Elements per a l'anàlisi en menors infractors o en risc*
- 24 *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)*
- 25 *La medicació penal*
- 26 *La reincidència*

Edició i producció: **Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada**
Roger de Flor, 196
Tel. 93 207 31 14
Fax 93 207 67 47
cejfe.dj@gencat.net

Tiratge: 2.500 exemplars

ISSN: 1138-5014
Dip. legal: B-1482-1998